

УДК 342.1/3/4

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-110-118

Лілія СЕРДЮК[©]

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОСНОВНИЙ ЗАКОН УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА ЯК НАЙВАЖЛИВІША ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ ЗАКОННОСТІ Й ПРАВОПОРЯДКУ

У статті обґрунтовано тезу про Основний закон Української держави і суспільства як найважливішу юридичну гарантію законності і правопорядку, що також є його юридичною властивістю. Здійснений аналіз норм Конституції України, що стосуються предмета дослідження, засвідчив винятково важливу роль Основного закону Української держави у створенні режиму правомірної діяльності усіх суб'єктів права; в ньому через сукупність імперативних вимог (принципів), адресованих потенційним учасникам правовідносин, розкривається зміст поняття законності як багатогранного явища правової дійсності та необхідної передумови формування конституційного правопорядку; визначається місце Конституції України в національній системі законодавства і функціональне призначення нормативно-правового акта найвищої юридичної сили в організації цієї системи; обґрунтовується її значення у забезпеченні єдності розуміння і застосування законів на всій території України.

Ключові слова: Конституція України (Основний закон Української держави і суспільства), законність, принципи законності, верховенство закону щодо всіх інших правових актів, загальність законності, єдність розуміння і застосування законів на всій території України, соціально-демократичної доцільності закону, обумовленості законності режимом демократії, реальності законності, правопорядок, юридичні гарантії законності.

Постановка проблеми. Збройна агресія російської федерації проти України актуалізувала проблему забезпечення законності і конституційного правопорядку як на підконтрольній, так і тимчасово невідконтрольній Україні її суверенній території. Одним із важливих аспектів цієї проблеми є юридичні гарантії законності і правопорядку, з-поміж яких особливо важливе значення має Конституція України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Вже традиційними для сучасної правничої науки є такі питання, що комплексно розглядаються в доктринальних джерелах і навчальній літературі з теорії права: поняття, сутність та принципи законності; поняття правопорядку, його структура і види; поняття юридичних гарантій законності та правопорядку й їх класифікація; використання юридичних засобів для забезпечення законності і правопорядку тощо.

Наукові пошуки представників науки конституційного права фокусувалися на питаннях поняття конституції, її юридичних властивостей, різновидів, змістовної наповненості, функціонального призначення тощо.

Вагомий внесок у дослідження окресленої проблематики належить таким вітчизняним правникам, як С. Бобровник [1], В. Боняк [2], [3], В. Васецький [4], М. Кельман і О. Мурашин [5], М. Козюбра [7], А. Колодій [6], О. Куракін [9], П. Рабінович [10], О. Скрипнюк [14], О. Скакун [13], О. Совгира і Н. Шукліна [15], Ю. Тодика [16] тощо.

Водночас у своїх працях правники або ж взагалі не акцентували на Конституції України як найважливішій юридичній гарантії законності і правопорядку, або торкалися цього питання побічно чи фрагментарно.

Зокрема, М. Козюбра обґрунтовано зауважив, що в конституціях не тільки закріплюють фундаментальні засади, на яких базуються найважливіші суспільні відносини в державі й утверджується стабільний конституційно-правовий порядок, вони також є визначальним юридичним інструментом обмеження державної влади – однією з

© Л. Сердюк, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1732-8737>

liliyadp255@gmail.com

основних ознак конституціоналізму [7, с. 75].

Досліджуючи Конституцію України як найважливішу юридичну гарантію суверенітету та територіальної цілісності держави, І. Сердюк зазначив, що вона, як документ установчого характеру, не лише юридично підтверджує сам факт існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави (ст. 1), територія якої в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою (ч. 2 ст. 2), але й засновує найважливіші державні інститути, на які покладаються юридичні обов'язки із забезпечення її суверенітету та територіальної цілісності (Розділи IV-VI), визначає принципи їх діяльності (Розділ I), а також наділяє ці інститути необхідними державно-владними повноваженнями, включно з правом застосування сили (примусу) [17, с. 36–37].

На підтвердження тези про винятково важливу роль Конституції України у забезпеченні суверенітету та територіальної цілісності держави правник зауважив, що саме цей юридичний документ як юридична гарантія законності і правопорядку не просто легалізує, але й легітимізує необхідні, хоча й подеколи непопулярні, юридично значущі дії різних державних і соціальних інститутів [17, с. 39].

В одній із наших наукових статей ми також торкалися проблематики юридичних гарантій, щоправда, не безпосередньо законності, а виборчих прав громадян України і права громадян України на участь у всеукраїнському та місцевому референдумах [12].

Мета: обґрунтувати тезу про Основний закон Української держави і суспільства як найважливішу юридичну гарантію законності і правопорядку, що також є його юридичною властивістю.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання гносеологічних можливостей діалектичного та герменевтичного методологічного підходів, а також спеціально-юридичного методу пізнання, що дозволяють розкрити зміст конституційно-правових приписів, потреба залучення яких для наукового аналізу зумовлена завданнями дослідження та творчим задумом автора.

Оскільки методологічну функцію виконують не лише методологічні підходи та методи дослідження, але й будь-яке теоретичне знання, використання якого в процесі пізнання дозволяє отримати нові знання, важливе значення в цій науковій розвідці мають теоретичні положення, що розкривають зміст понять законності, правопорядку та юридичні гарантії законності.

Виклад основного матеріалу. Принагідно зазначити, що в сучасній правничій науці категорія законності інтерпретується як комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію та функціонування суспільства і держави на правових засадах [13, с. 445].

Законність характеризується поєднанням таких двох складових:

- 1) внутрішньої (сутнісної), що характеризується наявністю науково обґрунтованих і відповідних праву законів; якістю законів;
- 2) зовнішньої (формальної), що виявляється в обов'язку виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, громадянами та різними об'єднаннями [13, с. 446].

Правапорядок являє собою режим (стан) упорядкованості, організованості суспільних відносин, який утворюється за умов законності [10, с. 176]. У цьому судженні П. Рабіновича відображено діалектичний зв'язок між законністю, як умовою, і правапорядком, як наслідком, результатом дії умови.

Під юридичними гарантіями законності в теорії права розуміють передбачені законом спеціальні засоби впровадження охорони і, в разі порушення, відновлення законності [10, с. 177].

Аналіз вищенаведених дефініцій у контексті теми дослідження з необхідністю вимагає пошуку відповідей на такі питання:

1. Яким саме законом (або законами) передбачені ті самі спеціальні засоби впровадження охорони і, в разі порушення, відновлення законності?
2. Про які саме спеціальні засоби йдеться?
3. Який стосунок до всього цього має Конституція України?

Відповідаючи на перше питання, необхідно виходити з того, який із чинних законів є основою системи національного законодавства та має найвищу юридичну силу. Такими відмінними рисами наділений лише один нормативно-правовий акт – Конституція України. Водночас зауважимо, що юридичні гарантії законності визначені й іншими законодавчими актами, причому їх перелік є доволі широким.

Відповіддю на друге питання є обґрунтована у загальній теорії права видова диференціація юридичних гарантій законності за найближчими цілями, суб'єктами їх застосування, характером юридичної діяльності й онтологічним статусом у правовій системі. В аспекті предмета цієї наукової розвідки важливе значення мають усі чотири підходи до класифікації досліджуваного поняття [9, с. 362].

Стверджувально відповідаючи на третє питання щодо безпосереднього стосунку Конституції України до юридичних гарантій законності ми виходимо зі змісту цього юридичного документа найвищої юридичної сили, тобто конституційно-правових приписів, які по-перше, дозволяють з'ясувати юридичну природу законності як багатоаспектного явища правової дійсності, а по-друге, визначають спеціальні юридичні засоби забезпечення законності і правопорядку. Саме вони будуть у фокусі нашої уваги.

Зауважимо, чітке розмежування окремих аспектів законності є доволі проблематичним, адже теоретичні положення, за допомогою яких пояснюються різні складові цього явища правової дійсності, не лише взаємопов'язані між собою, що є цілком зрозумілим, але й частково дублюють одне одного [9, с. 349–350].

Тож звернемося до тих приписів Конституції України, що відображають найголовніший, на нашу думку, аспект законності; вони розкривають зміст однієї з найважливіших конституційних засад організації та діяльності органів публічної влади, що в теорії права отримала назву законності (принципу законності). Згідно з ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [8].

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Основного закону нашої держави і суспільства органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [8].

Що ж до інших складових феномена законності (режиму та методу), то вони знаходять своє відображення в сукупності основних ідей, які розкривають сутність законності. Йдеться, зокрема, про принципи законності, до яких теоретики права відносять:

1. Верховенство закону щодо всіх інших правових актів [9, с. 351]. І хоча Конституція України не містить такого положення, його імперативність підтверджується як правничою наукою, так і конкретними приписами вищезгаданого Закону:

1.1. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти ухвалюють на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ч. 2 ст. 8).

1.2. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України (ч. 2 ст. 9).

1.3. Президент України:

15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим (п. 15–16 ч. 1 ст. 106).

1.4. Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України (ч. 3 ст. 106).

1.4. Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання (ч. 2 ст. 135).

1.5. Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду (ч. 2 ст. 144).

1.6. Закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його

ухвалення (ч. 1–2 ст. 152) [8].

2. Загальність законності означає поширення дії закону на всіх суб'єктів права, які є його адресатами [9, с. 351]. І цей принцип законності не знайшов свого прямого закріплення в Конституції України. Водночас у тексті аналізованого нами нормативно-правового акта найвищої юридичної сили досить часто й у різних відмінках уживаються займенники «кожен», «кожна», «усі», які вказують на адресатів відповідних конституційно-правових норм. Найбільша кількість таких приписів міститься в Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Основного Закону Української держави і суспільства, назва якого прямо вказує на двох можливих суб'єктів права як потенційних учасників конституційно-правових відносин: *людину і громадянина* відповідно.

3. Єдність розуміння і застосування законів на всій території України [9, с. 351]. Реалізація цієї імперативної вимоги законності на практиці забезпечується як в процесі тлумачення норм права, так і їх застосування, причому тлумачення норм права може розглядатися і як самостійна діяльність, і як самостійна стадія процесу застосування норм права. Щодо розуміння тлумачення норм права як самостійної стадії правозастосовного процесу заслуговують на увагу такі уточнення методологічного плану: по-перше, йдеться саме про офіційне тлумачення норм права; по-друге, воно може являти собою як самостійну діяльність, спрямовану на з'ясування та роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої у нормах права, так і самостійну ланку в процесі застосування норм права. В першому випадку йдеться про нормативне офіційне тлумачення, що має формально обов'язковий характер для всіх випадків реалізації норми права, що тлумачиться, а у другому – про казуальне тлумачення, розраховане на конкретну життєву ситуацію, вирішення конкретної юридичної справи [11, с. 27].

Повноваженням офіційного нормативного тлумачення Конституції України наділений Конституційний Суд України (ч. 1 ст. 147 та п. 2 ч. 1 ст. 150). Що ж до офіційного роз'яснення норм інших законів, то з 2016 року це процесуальне право отримали суди загальної юрисдикції.

Єдність застосування законів забезпечується, головним чином, у процесі здійснення правосуддя. Провідна роль у ньому відводиться Верховному Суду – найвищому суду у системі судуострою України (ч. 3 ст. 125) [8], який наділений повноваженнями здійснювати правосуддя як суд касаційної або апеляційної інстанції, узагальнювати судову практику, надавати висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судуострою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судуострою, а також забезпечувати однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та у спосіб, визначені процесуальним законом.

4. Соціально-демократичної доцільності, що полягає а) у відповідності закону та інших джерел об'єктивного юридичного права цілям забезпечення буттєвих прав і свобод людини та інших суб'єктів, соціальної демократії і прогресивного розвитку суспільства; б) необхідності вибору в межах закону найбільш ефективного (оптимального) засобу досягнення мети закону [10 с. 176]. Ця основна ідея законності не має безпосередньої матеріалізації в тексті Основного закону Української держави і суспільства, проте з усією очевидністю виводиться зі змісту норм Розділу I «Загальні засади». Передусім, йдеться про такі приписи Конституції України:

4.1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1).

4.2. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 1–2 ст. 3).

4.3. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу (ч. 2–4 ст. 5).

4.4. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування (ст. 7).

4.5. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8).

4.6. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11).

4.7. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом (ч. 4 ст. 13).

4.8. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ч. 1–4 ст. 15).

4.9. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави (ст. 16) [8].

5. Невідворотність відповідальності за вчинене правопорушення. Принагідно уточнити, що ця основна ідея також розглядається теоретиками права і як принцип юридичної відповідальності, що полягає в: неминучості настання відповідальності правопорушника; оперативності застосування заходів відповідальності за вчинене правопорушення; ефективності заходів, які застосовуються до правопорушника. І хоча зазначена імперативна вимога втілюється в життя переважно органами правопорядку в процесі здійснення ними правоохоронних функцій, в контексті теми цього дослідження заслуговують на увагу ті приписи Конституції України, які разом із невідворотністю юридичної відповідальності роблять її взаємною (йдеться про взаємну відповідальність особи і держави).

Відповідно до ч. 2 ст. 3 нормативно-правового акта найвищої юридичної сили «... Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. ...» [8]. Згідно зі ст. 56 аналізованого нами Закону кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [8].

Водночас порушенням законності буде вважатися притягнення до юридичної відповідальності особи за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ч. 2 ст. 58 Конституції України) [8].

6. Обумовленість законності режимом демократії, що передбачає наявність двох типів правового регулювання: спеціально-дозвільного, що використовується для впорядкування поведінки органів публічної влади, які мають діяти за принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом» (ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 19 Конституції України) [8]; загальнодозвільного, що використовується для впорядкування поведінки індивідуальних і колективних суб'єктів права, котрі не наділені владними повноваженнями та мають діяти за принципом «дозволено все, крім прямо забороненого законом» (ч. 4 ст. 15, ч. 1 ст. 23, ст. 37, ч. 2 ст. 39, ч. 1 ст. 42) Основного закону Української держави і суспільства) [8]; а також додержання рівності всіх перед законом і судом, що припускає безумовне право суб'єкта на судовий захист [13, с. 449]. Про рівність перед законом суб'єктів права, які мають однаковий правовий статус, свідчать ті норми Конституції України, в тексті яких уживаються займенники «кожен», «кожна», «усі», а також приписи, що вказують на використаний суб'єктом законотворчості в процесі моделювання однаковий масштаб поведінки суб'єктів:

6.1. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом (ч. 4 ст. 13).

6.2. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21).

6.3. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового

стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям (ч. 1–3 ст. 24).

6.4. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (ч. 1 ст. 26).

6.5. Усі об'єднання громадян рівні перед законом (ч. 5 ст. 36).

6.6. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38).

6.7. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (ч. 1 ст. 52).

6.8. Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (ч. 3 ст. 63) [1].

Рівні можливості захисту своїх порушених прав, включно з безумовним доступом до правосуддя, гарантовані приписами ст. 55 та п. 1 ч. 2 ст. 129 Конституції України.

Відповідно до ст. 55 Основного Закону Української держави і суспільства:

«Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» (ч. 1–7) [8].

Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 129 Конституції України основною засадою судочинства поряд з іншими визнана рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом [8].

7. Реальність законності означає її забезпеченість дієвими, досконалими гарантіями [9, с. 352]. Втілення в життя цієї ідеї законності вимагає дієвості фактично всіх конституційно-правових норм. Однак на особливу увагу заслуговують ті з них, чий приписи 1) закріплюють конституційні принципи організації та діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, їх посадових осіб; 2) визначають обсяг і межі владних повноважень цих суб'єктів конституційного права; 3) регламентують різні конституційні процедури як вияв демократичного методу управління громадянським суспільством і правовою державою; 4) містять посилення на час (строки або терміни) здійснення цих процедур, дотримання якого є важливою умовою законності і конституційного правопорядку; 5) мають значний охоронний потенціал, як превентивний (запобіжний по відношенню до правопорушень і, передусім, порушення прав людини), так і правовідновлювальний; 6) що слугують ефективним способом усунення суперечностей між нормами права, що по-різному регулюють одні й ті ж самі суспільні відносини (норми-арбітри або колізійні норми). Вони об'єктивовані в Розділі XV «Перехідні положення» Конституції України.

Вищезгадані конституційно-правові норми в аспекті досліджуваної проблематики стануть предметом розгляду в межах наступних наукових публікацій автора.

Висновки. Аналіз вищенаведених конституційно-правових норм свідчить про те, що Основний Закон Української держави є найважливішою юридичною гарантією законності і правопорядку, а також його юридичною властивістю. В ньому через сукупність імперативних вимог (принципів), адресованих потенційним учасникам правовідносин, розкривається зміст поняття законності як багатоаспектного явища правової дійсності та необхідної передумови формування конституційного правопорядку; визначається місце Конституції України в національній системі законодавства і функціональне призначення нормативно-правового акта найвищої юридичної сили в організації цієї системи; обґрунтовується її значення у забезпеченні єдності розуміння і застосування законів на всій території України; зі змісту норм Розділу I «Загальні засади» з усією очевидністю виводиться ідея соціально-демократичної доцільності закону, і особливо Конституції України; в аспекті взаємної відповідальності особи і держави відображена ідея невідворотності юридичної відповідальності за вчинене правопорушення як гарантія відновлення законності; як вияв обумовленості законності режимом демократії кризною червоною лінією стверджується ідея рівності перед законом суб'єктів права, які мають однаковий правовий статус; реальність законності забезпечується, передусім, за допомогою тих конституційно-правових норм, які мають значний охоронний потенціал.

Список використаних джерел

1. Бобровник С. В. Гарантії законності. *Теорія держави і права. Академічний курс* : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 537–542.
2. Боняк В. О. Законодавчий конституційний процес в Україні як важлива складова предмета пізнання теорії конституціоналізму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 4. С. 35–41.*
3. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра, 2015. 372 с.
4. Васецький В. Ю. Захист прав та свобод людини у сфері дії права. *Дія права: інтегративний аспект* : монографія / кол. авторів; відп. ред. Н. М. Оніщенко. Київ : Юридична думка, 2010. С. 267–284.
5. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія права (з схемами, кросвордами, тестами) : підручник. Київ : Кондор, 2002. С. 216–220.
6. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02. Київ, 1998. 391 с.
7. Конституційне право : підручник / за загальною редакцією М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.
8. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
9. Куракін О. М. Законність, правопорядок і дисципліна. *Теорія держави та права* : підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і допов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017; Ліра ЛТД. С. 349–366.
10. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посіб. Львів : Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
11. Сердюк І. А. Плюралізм підходів до визначення кількісного аспекту стадій правозастосовного процесу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро, 2018. № 2. С. 25–29.*
12. Сердюк Л. М. Інтерпретація понять юридичні гарантії виборчих прав громадян України й юридичні гарантії права громадян України на участь у всеукраїнському та місцевому референдумі в сучасній доктрині конституційного права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро, 2021. № 2. С. 78–84.*
13. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
14. Скрипнюк О. В. Конституція України – визначальне джерело конституційного права України. *Джерела конституційного права України* : монографія. Київ : Наукова думка, 2010. С. 137–167.
15. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 416 с.
16. Тодика Ю. М. Конституція України – Основний закон держави і суспільства : навч. посіб. Харків : Факт, 2001. 382 с.
17. Serdiuk I. The Constitution of Ukraine as the most important legal guarantee of sovereignty and territorial integrity of the nation. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2022. Special Issue No 1. P. 35–40.*

Надійшла до редакції 08.07.2023

References

1. Bobrovnyk, S. V. (2006) Harantii zakonnosti. Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs [Guarantees of legality. Theory of the state and law. Academic course] : pidruchnyk / za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. Kyiv : Yurinkom Inter, pp. 537–542. [in Ukr.].
2. Boniak, V. O. (2022) Zakonodavchyi konstytutsiinyi protses v Ukraini yak vazhlyva skladova predmeta piznannia teorii konstytutsionalizmu [The legislative constitutional process in Ukraine as an important component of the subject of knowledge of the theory of constitutionalism]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav.* № 4, pp. 35–41. [in Ukr.].
3. Boniak, V. O. (2015) Orhany okhorony pravoporiadku Ukrainy v suchasnomu vymiri: konstytutsiino-pravovyi aspekt [Law enforcement bodies of Ukraine in the modern dimension: constitutional and legal aspect] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Dnipropr. derzh. un-t vnutr. sprav, Lira, 372 p. [in Ukr.].
4. Vasetskyi, V. Yu. (2010) Zakhyst prav ta svobod liudyny u sferi dii prava. *Diia prava: intehratyvnyi aspekt* [Protection of human rights and freedoms in the field of law. Action of law: integrative aspect] : monohrafiia / kol. avtoriv; vidp. red. N. M. Onishchenko. Kyiv : Yurydychna dumka, pp. 267–284. [in Ukr.].
5. Kelman, M. S., Murashyn, O. H. (2002) Zahalna teoriia prava (z skhemamy, kroswordamy, testamy) [General theory of law (with diagrams, crosswords, tests)] : pidruchnyk. Kyiv : Kondor, pp. 216–220. [in Ukr.].
6. Kolodii, A. M. (1998) Konstytutsiia i rozvytok pryntsyypiv prava Ukrainy (metodolohichni pytannia) [Constitution and development of principles of Ukrainian law (methodological issues)] : dys. ...d-ra yuryd. nauk : 12.00.01, 12.00.02. Kyiv, 391 p. [in Ukr.].
7. Konstytutsiine pravo [Constitutional law] : pidruchnyk / za zahalnoiu redaktsiieiu M. I. Koziubry. Kyiv : Vaite, 2021. 528 p. [in Ukr.].
8. Konstytutsiia Ukrainy : pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku [The Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukr.].
9. Kurakin O. M. (2017) Zakonnist, pravoporiadok i dystsyplina. *Teoriia derzhavy ta prava* [Legality, law and order and discipline. *Theory of the state and law*] : pidruchnyk / kol. avt.; ker. avt. kol. kand. yuryd. nauk, prof. Yu. A. Vediernikov. 3-ye vyd. pererob. i dopov. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav.; Lira LTD, pp. 349–366. [in Ukr.].
10. Rabinovych, P. M. (2021) Osnovy teorii ta filosofii prava [Basics of theory and philosophy of law] : navch. posib. Lviv : Vyd-vo LOBF «Medytsyna i pravo», 256 p. [in Ukr.].
11. Serdiuk, I. A. (2018) Pliuralizm pidkhodiv do vyznachennia kilkisnogo aspektu stadii pravozastosovnoho protsesu [Pluralism of approaches to determining the quantitative aspect of the stages of the law enforcement process]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav.* Dnipro, № 2, pp. 25–29. [in Ukr.].
12. Serdiuk, L. M. (2021) Interpretatsiia poniat yurydychni harantii vyborchykh prav hromadian Ukrainy y yurydychni harantii prava hromadian Ukrainy na uchast u vseukrainskomu ta mistsevomu referendumi v suchasni doktryni konstytutsiinoho prava [Interpretation of the concepts of legal guarantees of electoral rights of Ukrainian citizens and legal guarantees of the right of Ukrainian citizens to participate in the all-Ukrainian and local referendum in the modern doctrine of constitutional law]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav.* № 2, pp. 78–84. [in Ukr.].
13. Skakun, O. F. (2001) Teoriia derzhavy i prava [Theory of the state and law] : pidruchnyk. Kharkiv : Konsum, 656 p. [in Ukr.].
14. Skrypniuk O. V. (2010) Konstytutsiia Ukrainy – vyznachalne dzherelo konstytutsiinoho prava Ukrainy. *Dzherela konstytutsiinoho prava Ukrainy* [The Constitution of Ukraine is the defining source of the constitutional law of Ukraine. *Sources of constitutional law of Ukraine*] : monohrafiia. Kyiv : Naukova dumka, pp. 137–167. [in Ukr.].
15. Sovhyria, O. V., Shuklina, N. H. (2008) Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine] : navch. posib. Kyiv : Yurinkom Inter, 416 p. [in Ukr.].
16. Todyka, Yu. M. (2001) Konstytutsiia Ukrainy – Osnovnyi zakon derzhavy i suspilstva [The Constitution of Ukraine is the basic law of the state and society] : navch. posib. Kharkiv : Fakt, 382 p. [in Ukr.].
17. Serdiuk I. (2022) The Constitution of Ukraine as the most important legal guarantee of sovereignty and territorial integrity of the nation. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.* Special Issue No 1, pp. 35–40.

ABSTRACT

Liliia Serdiuk. The Fundamental Law of the Ukrainian State and Society as the most important legal guarantee of law and order. The thesis is about the Fundamental Law of the Ukrainian State and Society as the most important legal guarantee of legality and law and order, which is also its legal property, has been substantiated.

The analysis of the norms of the Constitution of Ukraine related to the subject of the study has

been carried out, which testified to the extremely important role of the Fundamental Law of the Ukrainian State in creating a regime of lawful activity of all legal entities. It reveals the meaning of the concept of legality as a multifaceted phenomenon of legal reality and a necessary prerequisite for the formation of a constitutional legal order through a set of imperative requirements (principles) addressed to potential participants in legal relations; the place of the Constitution of Ukraine in the national legal system and the functional purpose of the normative legal act of the highest legal force in the organization of this system have been determined; its importance in ensuring the unity of understanding and application of laws throughout the territory of Ukraine has been substantiated; from the content of the norms of Chapter I "General principles", the idea of the social-democratic expediency of the law, and especially the Constitution of Ukraine, is clearly derived; in the aspect of mutual responsibility of the person and the state, the idea of the inevitability of legal responsibility for the committed offense is reflected as a guarantee of the restoration of legality; as a manifestation of the conditionality of legality by the democratic regime, the idea of equality before the law of legal subjects who have the same legal status is affirmed; the reality of legality is ensured, first of all, with the help of those constitutional and legal norms that have a significant protective potential.

Keywords: *Constitution of Ukraine (Fundamental Law of the Ukrainian State and Society), legality, principles of legality, supremacy of law over all other legal acts, generality of legality, unity of understanding and application of laws throughout the territory of Ukraine, social-democratic expediency of the law, conditionality of legality by the regime of democracy, realities of legality, law and order, legal guarantees of legality.*

УДК 342.7+ 347.921.8

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-118-122

Юлія ОЛІЙНИК[©]

викладач

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВО НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ

У статті розкрито наявні в сучасній правничій науці погляди вчених на зміст поняття право на професійну правничу допомогу. На основі аналізу суджень вітчизняних правників про вказаний феномен, його зміст, особливості забезпечення обґрунтовано авторську дефініцію цієї категорії наукознавства.

Право кожного на професійну правничу допомогу розглянуто в суб'єктивному сенсі. Виявлено, що питання визначення досліджуваного поняття залишається дискусійним для юридичної науки. Розкрито погляди науковців на зміст наявного в сучасному правознавстві поняття права на професійну правничу допомогу. Розглянуто плюралізм підходів до розуміння поняття права кожного на професійну правничу допомогу та з'ясовано його зміст. Визначено, що недоліком переважної більшості визначень є тавтологічність – поняття права на професійну правничу допомогу науковці визначають через закон. Доведено, що вчені безпідставно обмежують коло суб'єктів, які уповноважені надавати можливість реалізації такого права, зводячи їх перелік лише до категорії юристів. Наголошено, що досить часто дослідники ігнорують той факт, що суб'єкт може реалізувати таке право як на платній, так і на безоплатній основі.

Ключові слова: *права людини, правова допомога, правнича допомога, право на професійну правничу допомогу.*

Постановка проблеми. Сучасна юридична наука для словесного позначення категорії право кожного на професійну правничу допомогу оперує різними термінами: основне (фундаментальне), невід'ємне право кожного [1]; можливість особи отримати високоякісні правничі послуги, які може забезпечити лише професійний адвокат [2], [8]; міра можливої поведінки суб'єкта правовідносин, який потребує захисту, представництва та надання інших видів допомоги [3, с. 13] тощо. Треба погодитись, що таку ситуацію в

© Ю. Олійник, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4787-3303>

ulialejni1@gmail.com